

Вознюк Оксана Леонідівна,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
помічник Голови Вищого антикорупційного
суду

РИЗИК ЗЛОВЖИВАННЯ МЕХАНІЗМОМ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У СПРАВАХ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Однією з необхідних реакцій держави після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну була криміналізація колабораційної діяльності громадян України на тимчасово окупованих територіях. Кримінальний кодекс України (далі – КК) доповнено статтею 111-1. Одночасно були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), які дозволили здійснювати спеціальне досудове розслідування та спеціальний судовий розгляд у цій категорії справ.

За даними Національної поліції України станом на 01.01.2024 розпочато понад 3,5 тисячі кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК [1; 2].

Відповідно до звітності Офісу Генерального прокурора до суду у 2022 році направлено 620 обвинувальних актів, у 2023 – 702, за період січень-березень 2024 року – 159 [3].

З них у 2022 році розглянуті судами 308 справ, зокрема 268 з постановленням вироку не пов'язаного з затвердженням угоди, у 2023 році – 905 справ, зокрема 790 з постановленням вироку не пов'язаного з затвердженням угоди [4].

Наведена статистика вказує на тенденцію швидкого досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень у справах про колабораційну діяльність. При цьому значна частина таких проваджень розглядається «in absentia» обвинуваченого, коли останній перебуває на тимчасово окупованій території, або території держави-агресора, і фактичний зв'язок з ним відсутній, зокрема і поштовий.

При цьому навіть призначений обвинуваченому в цій категорії справ захисник може не мати реальної змоги зв'язку з особою, узгодження позиції сторони захисту та забезпечення можливості дієвого збору доказів.

Частиною 8 статті 135 КПК передбачено, що повістки про виклик таким особам надсилаються за останнім відомим місцем її проживання чи перебування та шляхом опублікування її у двох джерелах інформації: у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження (до такого належить тільки газета «Урядовий кур'єр» [5]) та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Повістки про виклик обвинуваченого в судові засідання публікуються також на офіційному веб-сайті суду (ч. 3 ст. 323 КПК).

Водночас вимог до оприлюднення постановленого за результатами спеціального судового провадження вироку у чинному законодавстві не міститься.

Разом з тим доступ до правосуддя є одним з основоположних принципів верховенства права, гарантованим Конституцією та законами України, а однією з засад судочинства, закріпленої в статтях 7 та 24 КПК, є гарантія права на перегляд вироку.

Частина 3 статті 400 КПК передбачає механізм поновлення строків на апеляційне оскарження вироку за результатами спеціального судового провадження. Водночас, суд апеляційної інстанції обмежений лише переглядом обставин, встановлених під час кримінального провадження та дослідженням доказів, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується (ст. 404 КПК).

Отже, по суті вказана норма не охоплює випадки коли певні докази були не відомі обвинуваченому під час розгляду провадження судом першої інстанції у зв'язку з тим, що не маючи інформації про існування такого розгляду взагалі, особа не могла знати/цікавитись наявністю будь-яких доказів своєї невинуватості. Крім того, норми КПК не передбачають можливості апеляційного оскарження судового рішення засудженою особою у випадку, коли захисник за призначенням вже скористався правом на таке оскарження.

Натомість існування обставин, які не були відомі саме суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення, але самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку є підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (п. 4 ч. 2 ст. 459 КПК).

Відповідно до усталеної судової практики, системне тлумачення положень статей 459, 462, 91 КПК вказує на те, що перегляд судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами є екстраординарною процедурою перегляду судових рішень, що має місце у виняткових випадках, коли після завершення розгляду кримінальної справи в звичайному порядку (в судах першої, апеляційної і касаційної інстанцій) виявлені обставини, які мають такі ознаки:

- 1) вони об'єктивно існували на момент ухвалення відповідних судових рішень, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами, під час судового провадження, і стали відомі вже після ухвалення відповідного судового рішення;

2) вони знаходяться в органічному зв'язку з елементами предмета доказування в кримінальному провадженні, тобто вони можуть мати значення для оцінки або безпосередньо обставин, які підлягають доказуванню, або доказів, покладених в основу судового рішення;

3) вони мають істотне значення, оскільки самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути [6].

Згідно правової позиції Верховного Суду, викладеної, зокрема, в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.11.2019 (справа № 496/4533/17), перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є ревізійною стадією, в ході якої суд не розглядає обвинувачення по суті, а лише надає оцінку доводам учасників судового провадження щодо наявності у кримінальному провадженні обставин, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення, а також щодо можливості впливу цих обставин на правильність судового рішення, яке належить переглянути [7].

Водночас, за результатами такого перегляду суд має право скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення (ст. 467 КПК).

У кримінальних справах про колабораційну діяльність на сьогодні ще не застосовувався механізм перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Однак потрібно врахувати, що обов'язковою ознакою складу цього злочину є добровільність діяння та умисна форма вини, доведення яких без участі обвинуваченого є достатньо складним.

Натомість засуджена особа у разі бажання скасувати обвинувальний вирок може надати до суду додаткові докази саме як нововиявлені обставини, які не були відомі суду під час розгляду справи. При цьому сторона обвинувачення у зв'язку з завершенням досудового розслідування обмежена в цьому випадку у зборі контрдоказів.

Зазначене, у разі прийняття таких заяв про перегляд судами, може призвести до зловживання засудженими у справах про колабораціонізм цим механізмом.

Крім того, на свою користь такі особи можуть посилатись на практику ЄСПЛ. Так, у рішенні «Sejdovic проти Італії» не було доведено, що заявник достатньо добре знав про притягнення його до кримінальної відповідальності і про висунуті проти нього обвинувачення. Відтак ЄСПЛ констатував, що найбільш прийнятною формою відшкодування буде *trial de novo* або відновлення провадження у встановленому порядку та відповідно до вимог статті 6 Конвенції [8].

Аналогічно у рішенні «Da Luz Domingues Ferreira проти Бельгії» ЄСПЛ зауважив, що якщо судове засідання відбувається в відсутності підсудного, це не є само по собі порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому відмова в доступі до правосуддя має місце, коли особа, яка засуджена заочно, не може у подальшому домогтися ухвалення нового судового рішення щодо обґрунтованості обвинувачення з фактичних та юридичних підстав після того, як воно було реалізовано, якщо не було встановлено, що ця особа відмовилася від права на захист і на явку до суду [9].

Отже, законодавство воєнного часу потребує не лише закріплення кримінальної відповідальності за здійснення колабораційної діяльності в порядку спеціального досудового розслідування та судового провадження, але й чіткого механізму перегляду судових рішень, винесених за відсутності обвинуваченого.

Такий механізм повинен передбачати можливість особи повноцінного захисту від висунутих обвинувачень, зокрема шляхом дистанційної участі у судовому провадженні, з наданням достатнього часу для збору та пред'явлення власних доказів.

Зазначене також усуне прогалину, на яку вказував ЄСПЛ у згаданому рішенні «Sejdicović проти Італії»: факти справи вказують на існування в італійському правопорядку недоліку, внаслідок якого будь-якому заочно засудженому, який не був фактично поінформований про провадження проти нього, може бути відмовлено в повторному розгляді. Він також вважає, що недоліки в національному законодавстві та практиці, виявлені в конкретній справі заявника, можуть згодом стати приводом для численних добре обґрунтованих заяв [8].

Список використаних джерел

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf.
2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
4. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.
5. Розпорядження КМУ від 10.11.2021 № 1425-р «Про друкований засіб масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, в якому у 2022 році розміщуються повістки про

виклик осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та інші відомості». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1425-2021-%D1%80>.

6. Постанова ВС від 30.01.2024 у справі № 389/766/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116768061>.

7. Постанова ВС від 04.11.2019 у справі № 496/4533/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85582389>.

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Sejdovic проти Італії» (ВП) від 10.11.2004 (заява № 56581/00). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-44415%22%5D%7D>).

9. Рішення ЄСПЛ від 24.05.2007 у справі «Da Luz Domingues Ferreira проти Бельгії» від 24.05.2007 (заява № 50049/99). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-76681%22%5D%7D>).

Воробчак Олег Андрійович,

аспірант кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Київського
інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ДЕЛЕГУВАННЯ СЛІДЧОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ПИСЬМОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Поряд із делегуванням процесуальних повноважень щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, законодавець надає прокурору право делегувати слідчому окремі повноваження за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Одним із таких процесуальних повноважень є здійснення письмового повідомлення про тимчасове обмеження конституційних прав осіб під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (частина 1 статті 253 КПК України) [1]. У доктрині кримінального процесу наведене процесуальне повноваження одночасно розглядається як кримінальна процесуальна гарантія недопущення безпідставного обмеження прав і свобод особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2, с. 71].

Відповідно до частини 1 статті 253 КПК України, особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження [1]. Таким чином, підставою делегування слідчому процесуальних повноважень щодо письмового повідомлення про тимчасове обмеження конституційних прав осіб під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є доручення прокурора. Таке доручення прокурора повинно містити відомості про: